

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оксана ПЧЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

Essence of forensic crime classification and its role for the ordering of methods of crime investigation are clarified in this article. Classification helps to develop practical methods adapted for investigating crimes. Scientific approaches to the determination of forensic classification criteria are analyzed. We present the features of criminal law and criminological classification of crimes. Classification criteria of crimes division is defined. We point to the need to use a dual criterion of division – criminal law and forensic. We use for forensic classification specified offenses such criteria as: the scope of occurrence of relations, which impinge crimes; industry-specific; subject, which impinge on the interests of specific criminal acts; kind of service; form of guilt; object of attack; criminal purpose; characteristics of the offender; ways to implement the criminal plan; scope.

Key words: criminalist crime classification, classification criteria, methods of investigating, crimes in the field of service activity.

АНОТАЦІЯ

У статті з'ясовується сутність криміналістичної класифікації злочинів і її роль в упорядкуванні криміналістичних методик розслідування злочинів. Класифікація допомагає розробити практично адаптовані методики розслідування злочинів. Аналізуються підходи науковців до питання визначення критеріїв криміналістичної класифікації. Наводяться особливості кримінально-правової і кримінологічної класифікації злочинів. Визначаються класифікаційні критерії поділу злочинів. Вказується на необхідність використовувати подвійний критерій поділу – кримінально-правовий і криміналістичний. У якості критеріїв для криміналістичної класифікації визначених деліктів зазначаються такі: сфера виникнення відносин, на які посягають злочини; галузева специфіка; суб'єкт, на інтереси якого посягають конкретні злочинні діяння; різновид служби; форма вини; предмет посягання; злочинна мета; характеристики особи злочинця; способи реалізації злочинного задуму; масштаб.

Ключові слова: криміналістична класифікація злочинів, класифікаційний критерій, криміналістична методика, злочини у сфері службової діяльності.

Постановка проблеми. Злочини у сфері службової діяльності характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки, що вказує на необхідність держави в обличчі її правоохоронних органів кидати на боротьбу з цим негативним і руйнівним явищем всі можливі сили та засоби. І криміналістична наука не може «стояти осторонь» від так званого поля битви. Зокрема, існує потреба в розробці методики розслідування вказаних кримінальних правопорушень. А криміналістична класифікація є невід'ємною умовою ефективного пізнання злочинів у сфері службової діяльності, основою для розроблення відповідних рекомендацій чи їх системи. Адже криміналістичні рекомендації не повинні бути абстрактними, вони передбачають певний ступінь їх упорядкованості і «видову» спрямованість. Саме тому розроблення науково обґрунтованих рекомендацій у методиці розслідування передбачає використання диференційованого підходу, зумовленого особливостями роду або виду злочину [1, с. 9]. Все вищезазначене неодмінно підкреслює актуальність питання про криміналістичну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Питання, пов'язані з вивченням проблематики теорії криміналістичної класифікації злочинів взагалі та по відношенню до конкретних родів (видів) злочинів зокрема, неодноразово були предметом дослідження в працях таких учених, як О.Я. Басєв, В.П. Бахін, Ю.П. Бєлих, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, І.Ф. Герасимов, А.Ю. Головін, Л.Я. Драпкін, В.А. Журавель, О.Н. Колесниченко,

В.Я. Колдін, П.Б. Куцонис, Г.М. Карепанов, М.В. Карепанов, В.О. Малярова, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтєвський, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, С.Н. Чурилов, В.Ю. Шепітько, А.В. Шмонін, Б.В. Щур, М.П. Яблоков. Але, незважаючи на низку сформульованих положень, залишається ряд невирішених і дискусійних питань. Зокрема, відсутня однозначна позиція серед учених стосовно визначення критеріїв поділу та не розроблена криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності.

Метою статті є з'ясування сутності криміналістичної класифікації злочинів шляхом аналізу наукових підходів до визначення цього терміну, а також виділення критеріїв поділу з урахуванням існуючих потреб в упорядкуванні криміналістичних методик розслідування злочинів, на їх основі – наведення криміналістичної класифікації злочинів у сфері службової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Деякі криміналістично подібні види злочинів можуть бути розміщені в різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України. Окремі види злочинів можуть поєднуватись поміж собою, бути взаємопов'язаними, а їх розкриття та розслідування потребують комплексного підходу [1, с. 10]. Зазначене є актуальним і для злочинів у сфері службової діяльності, адже останні характеризуються, по-перше, розкиданістю по всій Особливій частині кримінального закону, а, по-друге, взаємообумовленістю – в якості засобів досягнення єдиного злочинного задуму виступають різні склади злочинів (тобто сукупність злочинів є окремими

сходинами на шляху реалізації спільної злочинної мети). Все перераховане вказує на комплексність злочинів у сфері службової діяльності, а значить – і на необхідність розробки комплексної методики розслідування наведених деліктів. Проте останнє неможливе без попередньої криміналістичної класифікації злочинів у сфері службової діяльності.

Детальний аналіз підходів учених до трактування криміналістичної класифікації злочинів нами було здійснено в окремому дослідженні [2], тому в представлений роботі вказане питання висвітлено поверхнево.

Класифікацію можна розглядати одночасно як процес і результат застосування типологічного методу, що дозволяє розділити множинність об'єктів на підмножини (підкласи) за визначеними ознаками [3, с. 41]. Класифікація є процесом упорядкування певних явищ, процесів чи фактів за характерними й в той же час відмінними (специфічними) ознаками. Цей процес наукового пізнання дозволяє зрозуміти та розробити загальні принципи, що пояснюють появу та порядок відповідних явищ, процесів чи фактів, що спостерігається. Класифікації притаманна властивість описового інструмента для вивчення взаємного розташування класів з визначеними для них розпізнавальними властивостями [4, с. 66–67].

Що ж стосується криміналістичної класифікації злочинів, то вона спрямована на вдосконалювання і розвиток методик розслідування окремих категорій злочинів, сприяючи деталізації, з'ясуванню особливостей їх криміналістичної характеристики [3, с. 41]. Тобто криміналістичні класифікації злочинів дозволяють оптимізувати процес криміналістичної діяльності, оскільки сприяють розробленню гнучких і ситуативно пристосованих криміналістичних методик [5, с. 248]. На необхідність керування під час розробки криміналістичних методик, у тому числі й криміналістичної класифікації злочинів, диференційованими методами пізнання вказував і В.О. Образцов. Останні, на його думку, дозволяють виділити ситуативний аспект злочинів як одну із специфічних їх властивостей. У результаті в криміналістиці здійснюються наукові розробки «диференційованих методичних рекомендацій» з розслідування окремих злочинних діянь, яким притаманні відмінні й у той же час специфічні ознаки, котрі й обумовлюють їх подібність [6, с. 9–10].

Таким чином, криміналістична класифікація злочинів виконує прагматичну функцію [1, с. 11]. На цільове призначення криміналістичної класифікації злочинів вказував у своїх дослідженнях і В.В. Лисенко. Зокрема, вчений розглядає криміналістичну класифікацію злочинів через призму методів пізнання об'єкта. Причому цей метод є своєрідною передумовою для реалізації інших методів криміналістичного дослідження, адже має безпосередній вихід на практичну діяльність органів дізнання та слідства, сприяючи цим ефективній діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів [7, с. 20–21].

Вдалим є твердження В.Ю. Шепітька стосовно того, що криміналістична класифікація злочинів в економічній сфері сприятиме формуванню їх криміналістичних характеристик та опрацюванню окремих криміналістичних методик [8, с. 217]. Ми погоджуємося із зазначеним, оскільки злочини в економічній сфері є занадто громіздким терміном, котрий включає в себе великий масив злочинних діянь. Тому неможливо розробити дієві рекомендації та відповідно правильно наладити діяльність зі своєчасного виявлення, документування та розслідування окресленої категорії деліктів. У зв'язку із цим і потрібна розробка

їх криміналістичної класифікації. Вважаємо можливим і доцільним висловлене твердження проектувати й на злочини у сфері службової діяльності. Адже останній термін включає велику кількість злочинів, передбачених різними статтями різних розділів Особливої частини кримінального закону України.

У контексті зазначеного заслуговує на увагу й позиція В.В. Тіщенко, згідно з якою криміналістична класифікація злочинів дозволяє провести багатогоронний аналіз виділених категорій злочинів, синтезувати їх криміналістично значимі властивості й дати відповідні криміналістичні характеристики таким категоріям злочинів [9, с. 44; 10, с. 15–16].

Питання про критерії (підстави) класифікації – найважливіше у проблемі побудови класифікації злочинів, оскільки критерій є показником теоретичного та практичного значення класифікації в цілому, тих цілей і задач, що перед нею ставляться [11, с. 27]. Зокрема, у криміналістичній науці усталилися три підходи до вирішення вказаного питання: перший полягає в криміналістичній класифікації злочинів за їх кримінально-правовими ознаками; другий – за криміналістичними; а третій – за поєднання кримінально-правового та криміналістичного критеріїв. Ми підтримуємо останній підхід, так як він дозволяє врахувати всі деталі механізму – технології злочинної діяльності, їх взаємообумовленість [2, с. 308].

Методики розслідування можуть та повинні розроблятися для груп злочинів, об'єднаних у методичних цілях на основі певної криміналістичної ознаки [12, с. 341]. Прихильниками поєднання кримінально-правових і криміналістичних критеріїв під час здійснення криміналістичної класифікації злочинів також є А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, Я.В. Кузьмічов, Ж.В. Удовенко та С.В. Хільченко [13, с. 240].

Як вірно зазначає Р.Л. Степанюк, критеріїв криміналістичної класифікації злочинів більше, ніж кримінально-правових. Адже основною функцією такої класифікації є значущість для побудови теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на вирішення основних завдань кримінального провадження. Саме тому підстави класифікації мають відображувати перш за все суттєві в криміналістичному сенсі риси відповідної злочинної діяльності [14, с. 34–35].

Як правильно зазначив В. Л. Синчук, «чистої» криміналістичної класифікації злочинів об'єктивно існувати не може, тому що так чи інакше до неї входять об'єкти й елементи кримінально-правової класифікації, а ознаки, характерні для злочинів з кримінально-правової точки зору, використовуються як підстави для побудови криміналістичної класифікації цих явищ, тобто йдеться про відповідний синтез застосування положень різних наук кримінального циклу. Відповідно кримінально-правова класифікація злочинів виступає орієнтиром для криміналістичних класифікаційних досліджень. При цьому криміналістична класифікація повинна здійснюватись на підставі криміналістично значущих ознак, з урахуванням закономірностей розвитку та функціонування об'єктів дослідження [15, с. 63].

Тож в якості критеріїв криміналістичної класифікації злочинів слід виділити ознаки, що є водночас криміналістично значимими та спільними для групи злочинних посягань у сфері службової діяльності. Такого роду підстави поділу дозволяють диференціювати злочини у сфері службової діяльності, що у свою чергу «дозволять визначити напрями проведення наукових і прикладних досліджень із

метою створення окремих криміналістичних методик різного ступеня загальності» [14, с. 36].

Звичайно, неможливо виділити криміналістичні критерії класифікації злочинів, у тому числі й у сфері службової діяльності, не розглянувши попередньо кримінально-правову та кримінологічну класифікації. У кримінально-правовій класифікації злочинів за основу беруть структурні елементи складу злочину – об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. При цьому очевидна перевага надається такому критерію класифікації, як об'єкт посягання. Останній взятий за основу й законодавцями під час структуризації Особливої частини Кримінального кодексу. Проте трапляються випадки, коли злочин у сфері службової діяльності посягає одночасно на два обов'язкові безпосередні об'єкти, одним із яких є суспільні відносини, що забезпечують інтереси службової діяльності в різних сферах, яка базується на дотриманні та виконанні законів і (чи) інших нормативно-правових актів, а другим – різноманітні інші суспільні відносини [16, с. 48].

Зокрема, залежно від об'єкту злочинного посягання вчені в галузі кримінального права в системі службових злочинів виділяють: загальні, спеціальні та альтернативно-службові злочини; злочини проти державної влади, інтересів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, злочини проти інтересів служби в комерційних та інших органах, злочини проти воєнної служби, спеціальні посадові злочини в різних сферах, злочини, що вчиняються з використанням службового становища, злочини, що вчиняються окремими категоріями службовців; посадові злочини, квазіпосадові злочини, альтернативно-посадові злочини [17, с. 8–11].

Для кримінологічної ж класифікації набагато важливіше враховувати ознаки, що свідчать про характер анти-суспільної спрямованості особистості винного, її глибини й стійкості, про механізм, спосіб злочинного зазіхання, обставини, що сприяють вчиненню злочину [18, с. 45].

На відміну від кримінально-правового та кримінологічного критеріїв, криміналістичний дозволяє враховувати особливості механізму вчинення злочину (технології злочинної діяльності), які у свою чергу ситуативно обумовлюють діяльність з розслідування кримінальних правопорушень.

Тож розглянемо основні підходи вчених щодо виділення критеріїв криміналістичної класифікації злочинів у цілому, на аналізі яких зазначимо власні й сформулюємо криміналістичну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності.

О.Д. Трубачев виділив дві групи злочинів – злочини, механізм учинення яких відбувається в обліковій документації господарських і торговельних організацій; злочини, механізм учинення яких відбувається в пам'яті людей, обставинці місця події, на окремих предметах [19, с. 68–81].

Серед критеріїв криміналістичної класифікації злочинів М.П. Яблоков виділяє деякі типові риси слідчих ситуацій, що виникають у момент початку провадження [20, с. 290]; А.Ф. Волобуєв – ознаку підпорядкованості, виділяючи основні (предикатні) і вторинні (підпорядковані) злочини в структурі відповідних технологій злочинного збагачення [21, с. 13].

На думку В.В. Тіщенко основними критеріями, за якими проводиться криміналістична класифікація злочинів мають бути елементи предметної діяльності: суб'єкт (особа злочинця), мотиви та цілі його дій, об'єкт злочину (особа потерпілого і предмет посягання), обстановка

(просторово-часові та інші умови дійсності), механізм, наслідки і результат злочину [10]. Д.О. Солодов вважає раціональніше під час криміналістичної класифікації злочинів враховувати особливості механізму слідоутворення при вчиненні злочинів [22, с. 219]. На використання під час формулювання криміналістичної класифікації злочинів принципу «від способу вчинення злочину – до способу його виявлення та розкриття» вказують Є.П. Іщенко, А.О. Топорков [23, с. 487].

Вбачаємо вдалим виділення такого критерію криміналістичної класифікації злочинів як масштаб (загальний механізм злочинної діяльності), згідно з яким виокремлюють технології злочинної діяльності й окремі злочини [14, с. 42]. В.В. Кікінчук, створюючи криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, за основу обрав такі критерії поділу: за сферою, за часом, за суб'єктом, за кількістю учасників, за ступенем організації злочинної діяльності, за значенням у структурі технології злочинної діяльності [24, с. 25–26].

У криміналістичній літературі також можна зустріти пропозицію в якості відповідного критерію визнавати й криміналістичну характеристику злочинів. Ми є противниками такої позиції і вважаємо, що не слід розглядати криміналістичну характеристику злочинів як критерій криміналістичної класифікації злочинів. Це різні за змістовним навантаженням категорії. Перша є описовою інформаційною моделлю про конкретний вид злочину, у той час як друга є результатом діяльності з виокремлення криміналістично значущих ознак задля систематизації злочинів. Причому криміналістична характеристика розробляється по відношенню до окремих видів, груп злочинів, виділень у результаті криміналістичної класифікації. Оперуючи відомостями, відображеними в такого роду криміналістичних характеристиках, слідчий у змозі прогнозувати та вибирати напрямок розслідування за умов інформаційного дефіциту. Тобто це одночасно різні та взаємопов'язані категорії. Таким чином, криміналістична класифікація злочинів є інструментом, який приближає досягнення криміналістичної науки до потреб практики та відображає її прикладний характер [2, с. 308].

З урахуванням всього вищезазначеного, пропонуємо наступну класифікацію злочинів у сфері службової діяльності.

1. Залежно від сфери виникнення відносин, на які посягають злочинні діяння, слід виділяти злочини в публічній сфері службової діяльності та злочини в приватній сфері службової діяльності.

Слід усвідомлювати, що ці дві сфери тісно пов'язані між собою і нерідко переплітаються. Тому в деяких випадках характер відносин, що охороняються, може бути змішаним.

2. У залежності від конкретної галузі людської (суспільної діяльності) злочини у сфері службової діяльності бувають такими, що пов'язані з: реалізацією функцій нагляду та контролю; охороною та захистом прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина (як приклад, діяльність правоохоронних і судових органів); соціальним забезпеченням; наданням житлово-комунальних послуг; наданням освітніх послуг; наданням медичних послуг і послуг оздоровлення та відпочинку; наданням транспортних послуг; наданням послуг зв'язку; наданням послуг з фізичної культури і спорту; видачею дозволів, ліцензій і патентів; господарюванням; наданням банківських послуг;

формуванням, розподілом, використанням бюджетних коштів і розпорядженням іншим державним, комунальним майном; наданням послуг з протипожежного захисту та рятування тощо.

3. Залежно від суб'єкта, на інтереси якого посягають злочини у сфері службової діяльності, останні бувають такими, що вчиняються по відношенню до держави, юридичної особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності, індивідуума (фізичної особи або фізичної особи як суб'єкта господарювання).

4. У залежності від конкретного різновиду служби пропонуємо виділяти:

а) злочини у сфері державної службової діяльності:

- злочини у сфері державної цивільної служби;
- злочини у сфері військової служби;
- злочини у сфері правоохоронної служби;

б) злочини у сфері службової діяльності в державних і муніципальних закладах;

в) злочини у сфері службової діяльності в органах громадських і релігійних організацій;

г) злочини у сфері службової діяльності в приватних організаціях:

- злочини у сфері службової діяльності комерційних приватних структур;
- злочини у сфері службової діяльності некомерційних приватних структур.

5. За формою вини злочини у сфері службової діяльності бувають умисними або такими, що вчинені з необережності.

6. У залежності від предмета посягання злочини у сфері службової діяльності бувають такими, що спрямовані на: заволодіння цінностями (грошовими коштами, іншими матеріальними цінностями, майном), отримання права на майно чи послуги, виконання у власних чи інтересах третіх осіб дій правового характеру тощо.

7. За метою злочинної діяльності вказана категорія кримінальних правопорушень буває спрямованою на збагачення, кар'єрний ріст (задоволення власних амбіцій), уникнення відповідальності тощо.

У свою чергу, залежно від наявності чи відсутності злочинного задуму у вигляді збагачення прийнято розрізняти злочини у сфері службової діяльності корупційної спрямованості або ж некорисливі злочини у сфері службової діяльності.

8. Залежно від характеристик особи злочинця слід виділяти злочини у сфері службової діяльності, що вчиняються:

а) службовими особами:

- представником влади;
- особою, що виконує організаційно-розпорядчі та/чи адміністративно-господарські функції;

б) матеріально-відповідальними особами;

в) особами, які не є службовими, але самовільно при своїй владній повноваженні або звання службової особи.

9. За способом реалізації злочинного задуму злочини у сфері службової діяльності бувають такими, що вчиняються шляхом:

а) документальної фальсифікації:

- створення неофіційної звітності;
- проведення необлікованих або неправильно зареєстрованих операцій;
- ведення обліку неіснуючих витрат;
- відображення зобов'язань, об'єкт яких неправильно ідентифікований;

– використання підроблених документів;

– навмисне знищення документації, наприклад, бухгалтерської, раніше передбачених законодавством строків тощо;

б) підкупу:

- національних державних посадових осіб;
- іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових організацій;

– у приватному секторі;

в) розкрадання майна:

- неправомірне заволодіння або інше нецільове використання майна державною посадовою особою;
- неправомірне заволодіння майном у приватному секторі;

г) зловживання:

- впливом;
- службовим становищем;

г) невиконання чи неналежного виконання своїх функцій;

д) відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом;

е) перешкоджання здійсненню правосуддя тощо.

10. За масштабом злочинів у сфері службової діяльності виокремлюємо технології злочинної діяльності та окремі злочини. При цьому в технологіях злочинного збагачення пропонуємо виділяти основний (базисний) і підпорядковані (супідрядні) злочини.

Висновки. Отже, як підсумок, слід акцентувати увагу на важливості формулювання криміналістичної класифікації злочинів у сфері службової діяльності, оскільки без неї неможливо розробити практично адаптовані методики розслідування злочинів. При цьому потрібно використовувати подвійний критерій поділу – кримінально-правовий і криміналістичний. Ми обрали наступні критерії для криміналістичної класифікації визначених деліктів: сферу виникнення відносин, на які посягають злочини; галузеву специфіку; суб'єкта, на інтереси якого посягають конкретні злочинні діяння; різновид служби; форму вини; предмет посягання; злочинну мету; характеристики особи злочинця; способи реалізації злочинного задуму; масштаб.

Список використаної літератури

1. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : [монографія] / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Право, 2006. – 624 с.

2. Пчеліна О. В. Криміналістична класифікація злочинів / О. В. Пчеліна // Право і суспільство. – 2014. – № 6–1. – С. 304–309.

3. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-наслідницьких злочинів : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Тіщенко. – Одеса, 2003. – 445 с.

4. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / С. В. Веліканов. – Харків, 2002. – 218 с.

5. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Лисенко. – Київ, 2006. – 499 с.

6. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений / В. А. Образцов. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. – 176 с.

7. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (Теорія та практика) : [монографія] / В. В. Лисенко. – К. : Логос, 2004. – 324 с.

8. Шепітько В. Ю. Злочини в сфері економіки: сучасні проблеми криміналістичної науки / В. Ю. Шепітько // Пробле-

ми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 15–16 грудня 1998 р., м. Харків. – Х. : Харківський центр вивчення організованої злочинності, 1999. – С. 214–218.

9. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : [монографія] / В. В. Тищенко. – Одеса : Фенікс, 2007. – 260 с.

10. Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / В. В. Тищенко. – Х., 2003. – 51 с.

11. Кривоченко Л. Н. Классификация преступлений / Л. Н. Кривоченко. – Х. : Вища школа, 1983. – 129 с.

12. Криміналістика : [учебник для вузов] / [И. Ф. Герасимов, Я. Л. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.] ; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 2000. – 672 с.

13. Кофанов А. В. Криміналістика : питання і відповіді : [навч. посібник] / А. В. Кофанов. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.

14. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / Р. Л. Степанюк ; за ред. А. Ф. Волобуєва. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2012. – 436 с.

15. Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / В. Л. Синчук. – Харків, 2004. – 222 с.

16. Аснис А. Я. Уголовная ответственность за служебные преступления в России : проблемы законодательного за-

крепления и правоприменения : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 / А. Я. Аснис. – Москва, 2005. – 478 с.

17. Закомолдин Р. В. Служебные преступления : [учеб. пособие] / Р. В. Закомолдин. – Самара : Самар. гуманит. акад., 2013. – 162 с.

18. Ігнатів О. М. Насильницькі злочини, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ України : кримінологічна характеристика, детермінація та попередження : [монографія] / О. М. Ігнатів. – Х. : ТОВ Формат Плюс, 2008. – 296 с.

19. Трубачев А. Д. Следственные ситуации в раскрытии отдельных видов преступлений / А. Д. Трубачев // Следственные ситуации и раскрытие преступлений. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1975. – Вып. 41. – С. 68-81.

20. Криміналістика : [учебник] / под ред. Н. П. Яблокова. 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 718 с.

21. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. Ф. Волобуєв. – Х., 2002. – 42 с.

22. Солодов Д. А. Основания структурирования и виды частных криминалистических методик / Д. А. Солодов // Воронежские криминалистические чтения. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2005. – Вып. 6. – С. 218–225.

23. Ищенко Е. П. Криміналістика : [учебник] / Е. П. Ищенко, А. А. Топорков ; под ред. Е. П. Ищенко. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. – 748 с.

24. Кікінчук В. В. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / В. В. Кікінчук. – Харків, 2014. – 252 с.